

Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, ISSN: 1309-8039

Yıl: 2026 Cilt: 18 Sayı: 1

Geliş Tarihi: 30.09.2025 Kabul Tarihi: 31.10.2025

Atıf (APA): Erdoğan, M. (2026), “Siyasî Düşüncede Özgürlük Geleneği ve Modern Liberteryenizm”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 18 (1): 1-23.

SİYASÎ DÜŞÜNCEDE ÖZGÜRLÜK GELENEĞİ VE MODERN LİBERTERYENİZM

Liberty Tradition in Political Theory and Modern Libertarianism

Mustafa Erdoğan¹

Özet

Bu çalışmanın amacı son on yıllarda özellikle Kuzey Amerika’da bir canlanma yaşayan liberteryenizmi klasik liberalizmden ayırt etmenin ve iç tutarlılığı olan bağımsız bir siyasî felsefe olarak tanımlamanın mümkün olup olmadığını araştırmaktır. Bu çabanın başlıca zorluğu, liberteryenizmin tarihsel olarak büyük ölçüde klasik liberalizmin içinden doğmuş ve onunla aynı üst anlatıyı (“özgürlük geleneği”) paylaşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada yine de, liberteryenizmi başlı başına bir siyasî felsefe olarak tanımlayan ve çoğu klasik liberalizmle ortak olan bazı felsefi-ahlâkî öncüller ile siyasî değer ve ilkelerin var olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak, örtüşen ilkeler söz konusu olduğunda iki doktrini ayırt edenin, bu ilke ve değerlerin kısmen farklı yorumlanması olduğunu belirtmek gerekir. Bu farklılık özellikle mülkiyet hakkı ve piyasa ekonomisi ile siyasî otoriteye karşı kuşkuculukta kendisini göstermektedir. Bu çalışmada ayrıca, baskın liberteryen söylemdeki anlayışın aksine, liberteryenizmin mülkiyetçi anlamda bir “öz-sahiplik”le değil, kişinin kendi bedensel ve zihinsel varlığı üzerindeki mutlak kontrolü anlamında “bireysel egemenlik”le tanımlanması gerektiği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, Öz-Sahiplik, Saldırmazlık, Kendiliğinden Düzen, Klasik Liberalizm

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Abstract

This study aims to investigate possibility of distinguishing libertarianism as a rising political philosophy especially in North America, from classical liberalism and of identifying it as a distinct and coherent political doctrine. Main difficulty in carrying out this job stems from the fact that historically libertarianism originated in the classical liberalism and shared the same metanarrative of the ‘libert tradition’ with classical liberalism. Still this essay claims to show that there are certain moral premises, values and principles with somewhat different readings, most of which are common with classical liberalism notwithstanding, that identify libertarianism as a distinct political philosophy. Different readings in question show themselves especially in cases of right to property, scepticism of political authority and market economy. This study also argues that contrary to dominant understanding in the American libertarian literature, libertarianism should be defined by not self-ownership in a possessive sense, but by individual sovereignty or sovereignty of individual in the sense of absolute control over one’s own body and mind.

Keywords: Liberty/Freedom, Self-Ownership, Nonaggression, Spontaneous Order, Classical Liberalism

JEL Code: P100

Article Type: Research Article

¹ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı (E), E-mail: 56merdogan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6546-0118

I. GİRİŞ

Liberteryenizm modern siyasî düşüncede özgürlük geleneği içinde yer alan bir öğretilerdir. “Özgürlük geleneği”, Eric Mack ve Gerald Gaus’un (2004: 115-116) tanımladıkları şekliyle, modern siyasî düşüncede klasik liberalizm ve liberteryenizmi içine alan büyük özgürlükçü düşünce geleneğini ifade etmektedir.² Özgürlük geleneği bir aile benzerliği gibi düşünülebilir, yani bu geleneğin içinde yer alan klasik liberalizm ve liberteryenizm aynı düşünce ailesinin birer üyesidirler. Bu fikrî akrabalık veya aile benzerliği kendisini hem doktrin düzeyinde hem de politikalar düzeyinde gösterir. Doktrin düzeyindeki benzerlik her iki perspektifin de büyük ölçüde aynı normatif ilkeler ve empirik genellemelere bağlı olmasında ifadesini bulur. Aynı düşünce ailesine mensup olmanın politik düzeydeki yansıması ise bu ilkeler ve empirik genellemelerin uygulanma tarzına ve hangi devlet tipinin meşru olduğuna ilişkin esaslı benzerlikte kendisini gösterir (Mack ve Gaus, 2004: 115).

“Özgürlük Geleneği”nin başlangıcında, ilk ilhamını John Locke’un ve kısmen Immanuel Kant’ın felsefelerinden alan ve 18. ve 19. yüzyıllarda başlıca David Hume, Adam Smith, Benjamin Constant, Herbert Spencer, John S. Mill ve Frederic Bastiat’ın katkılarıyla gelişerek siyasî ve iktisadî bir felsefe şeklinde iyice belirginleşen klasik liberal doktrin yer almaktadır. Klasik liberal düşüncenin merkezinde bireysel özgürlük, statü toplumunun reddi, serbest piyasa, çoğulcu sivil toplum, devletin anayasa ve hukukla sınırlanması, kanun önünde eşitlik ve yönetimin halkın rızasına dayanması düşünceleri yatmaktadır.³ Klasik liberalizme geçen yüzyılda en dikkate değer katkıları yapanlar ise Ludwig von Mises, Friedrich A. Hayek, Milton Friedman ve James Buchanan’dır.

Tarihsel olarak bakıldığında liberteryenizm klasik liberalizmin içinden çıkmış, ondan doğmuştur. Bir görüşe göre, liberteryenizm klasik liberalizmin doğal hukuk ve doğal haklar yönünde değişime uğramasının eseridir. Liberteryenizm “klasik liberalizm geleneği içinde yazanlar(ın) [1960’ların ortalarında] özgür bir toplumun teorik temellerini biraz daha derin bir şekilde araştırmaya başlamalarından doğmuştur.” (Barry, 1986: 3, 18) Zwolinski ve Tomasi’nin (2023: 13) belirttikleri gibi, siyasî bir öğreti olarak liberteryenizm “John Locke, Adam Smith ve David Hume gibi bugün hepsi ‘klasik liberal’ olarak tanımlanan yazarların eserlerinden doğup gelişmiştir.” Kavramsal olarak bakıldığında, liberteryenizm klasik liberal teorinin temel öncülleri bakımından mantıkî sonucuna kadar götürülmüş bir türevi veya alt türü olarak görülebilir. Bu yargı özellikle liberteryenizmin “en saf ve katıksız biçimi” olan anarko-kapitalizm veya -benim kullanmayı tercih ettiğim terimle- piyasa anarşizmi için geçerlidir (Barry, 1986: 18). Bu anlamda liberteryenizm liberalizmin bir türü ama deyim yerindeyse “aşırı” bir türüdür (Narveson, 2013: 234-7). Buna karşılık liberteryenizmin klasik liberalizmin en tutarlı biçimi olduğu da söylenebilir (Huemer, 2016: 282).

Sonuç olarak, klasik liberalizm ve liberteryenizm siyasal düşünce ve pratikte özgürlükçü geleneğin önemli ölçüde iç içe geçmiş olan iki ana kolunu oluşturmaktadırlar. Ancak, klasik liberalizm kendisini meşrulaştırmada, ağırlıklı olarak, önerdiği kurumların özgürleşme ve refah arayışında insanoğlunu başarıya götürme kapasitesine vurgu yaparken; liberteryenizm bu

² Zwolinski ve Tomasi’nin (2023: 11-12) liberteryenizm için kullandıkları “Özgürlük Hareketi” (Liberty Movement) ifadesi, yazarların kullandıkları “geniş” anlamıyla Hayek ve Friedman gibi klasik liberalleri de kapsadığı için “Özgürlük Geleneği” kavramıyla aşağı yukarı aynı anlama gelmektedir.

³ Michael Huemer (2016: 278) liberalizmi karakterize eden üç ana değer ve ilkeyi şöyle formüle etmiştir: (a) kişilerin ahlâkî eşitliğine bağlılık, (b) bireylerin onuruna ve haklarına saygı ve (c) güç ve şiddet kullanmaya başvurmada isteksizlik. Klasik liberalizmin daha geniş bir açıklaması için, bkz. Erdoğan, 2009.

olguyu reddetmemekle birlikte, kendisini daha ziyade bireylerin dokunulmaz doğal haklara (hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarına) sahip oldukları düşüncesiyle temellendirmektedir.

Böylece, aynı özgürlükçü düşünce geleneğinin dalları olmalarının bir sonucu olarak, klasik liberalizm ile liberteryenizm arasında bir “doktrin birliği” (doctrinal unity) vardır. Söz konusu doktrin birliği başlıca şu ortak kabullerde ifadesini bulmaktadır: (1) Normatif bireycilik (her bir bireyin hayatının, iyiliğinin ve tercih tatmininin ayrı, bağımsız bir önemi vardır), (2) İstenir bir toplumsal düzen, her biri hayattaki kendi amaçlarını izleyen bireylerin oluşturduğu ve onların tercihlerinden doğan bir birliktir. (3) Meşru cebir kullanımı bireylerin haklı taleplerine tecavüzleri engellemekle sınırlıdır; bireyin kendi kişisi veya mülkiyeti üzerindeki kontrolünü ihlâl eden her cebir kullanımı gayrı meşrudur. (4) Kamu siyasetleri ile siyasal kurumlar ancak onların güç ve şiddet kullanmaları insanların özgürlük ve mülkiyet haklarının ihlâl edilmesini engelleyen veya geçersiz kılan eylemlerle sınırlıysa meşrudurlar. (5) Genel olarak bireylere uygulanan ahlâk ile kamu kurumlarına ve kamu görevlilerine uygulanan ahlâk arasında ayırım yapılamaz. (6) Güç ve şiddete meşru olarak ancak kişinin başka birisine zarar vermesini engellemek veya verilmiş zararı geçersiz kılmak için başvurulabilir. (7) Kişisel özgürlükler ile ekonomik özgürlükler arasında ayırım yapılamaz (Mack & Gaus, 2004: 116-118).

Klasik liberalizm ile liberteryenizmin her ikisi de bireysel özgürlüğün artırılmasında anlaşıyor, her ikisi de bireylerin kendisini ve kendi kaynaklarını serbestçe kullanma hakkını kabul ediyor. Anlaşmazlık esas olarak devlete bakış üstünde yoğunlaşıyor: Klasik liberaller devleti zorunlu bir kötülük olarak görmekte, buna karşılık, özellikle anarşist liberteryenler devletin meşruluğunu tamamen reddetmektedirler. Bu arada, haklar söz konusu olduğunda radikal liberteryenler hakları bireysel öz-sahipliğin türevleri olan doğuştan kazanımlar olarak görürler. Minimal devlet taraftarı liberteryenler için de devletin meşruluğu bireylerin hayat, hürriyet ve mülkiyetten oluşan doğal haklarını korumasına bağlıdır. Bunun ötesinde devletin gelir ve zenginliği yeniden dağıtma yetkisi yoktur; devlet gücünün yeniden dağıtım için kullanılması meşru değildir (Ryan, 2013: 94).

Klasik liberalizm ile liberteryenizmi ayırt etmekte kullanılabilecek, Norman Barry’nin önerdiği başka bir kriter de, bunların her birinin özgürlükçü kurumları ve önerdikleri muhtelif politikaları temellendirme biçimlerindeki farklılıktır.⁴ Nitekim klasik liberaller bu konuda genellikle sonuçsalcı (consequentialist) haklılaştırmaya başvururken, liberteryenler daha çok deontolojik temellendirmeyi öne çıkarırlar. Bundan dolayıdır ki, sonuçsalcılıktan doğal-haklarçı deontolojiye geçiş ile klasik liberalizmden liberteryenizme geçiş arasında bir paralellik vardır. Başka bir deyişle, bu görüşe göre, liberteryenizm klasik liberalizmin doğal hukuk ve doğal hakları öne çıkaracak şekilde dönüşüme uğramış halidir (Barry, 1986: 18).

Ancak klasik liberalizmin baskın temellendirme biçiminin sonuçsalcı-faydacı olduğu iddiası tarihsel açıdan bakıldığında tam olarak doğru görünmemektedir. Bu daha çok klasik-liberal iktisatçıların yaklaşımıdır. Nitekim, doktrinin kurucularından John Locke’un liberalizmi bireyin dokunulmaz doğal haklarıyla temellendirmiş olduğunda kuşku yoktur. Ayrıca, Thomas Hodgson ve Herbert Spencer gibi, 19. yüzyılın önde gelen klasik liberal düşünürleri Jeremy Bentham’ın faydacılığını şiddetle eleştirmişlerdir. Onlara göre, “(d)evletin doğru sınırlarını tanımlayan bir doğal haklar teorisi, hükümet biçimi ne olursa olsun, baskıya maruz kalanların kendi haklarına riayet edilmesi taleplerini ahlâkî olarak güçlendirebilir”di (Smith, 2013: 158).

⁴ Liberteryenizmi ekonomik etkinlik veya daha fazla zenginlik ve refah yaratmak gibi yararlı sonuçlar ürettiği için (consequentialism) ya da bizatihi iyi veya doğru ilkelere dayandığı için (deontology) savunmak arasındaki farklılık.

Öte yandan, Randy Barnett (2004) ve Robert Higgs'in (2012) dikkat çektikleri gibi, liberteryenler kendi siyasî projelerini münhasıran deontolojik olarak temellendirmek zorunda değildirler, liberteryen kurumların savunulmasında her iki yönteme de pekâlâ başvurulabilir ve başvurulması da gerekir. Başka bir anlatımla, liberteryenizmin prensipleri doğal hukuka veya haklara inançtan türetilebileceği gibi, belirli tür eylemler ve politikaların belirli türden sonuçları üretme eğilimine inançtan [sonuçsalcılıktan] da kaynaklanabilirler (Zwolinski & Tomasi, 2023: 16; Zwolinski, 2008).⁵

Klasik liberalizm ile liberteryenizm arasında daha önce açıklanan köken birliği veya aile benzerliği nedeniyle ki, yukarıdaki açıklamada görüldüğü gibi, ikisi arasındaki sınır çizgisini belirlemek zordur. Nitekim özgürlük geleneği içinde yer alan bilim insanları ve düşünürlerin bazılarının klasik liberal olarak mı yoksa liberteryen olarak mı nitelenmeleri gerektiği konusunda bir belirsizlik vardır.

II. LIBERTERYENİZM NEDİR?

Liberteryen fikirlerin geçmişi çok daha eski olmakla beraber, sistematik bir siyasî felsefe olarak liberteryenizm özellikle Amerikan siyasal düşüncesinde ve kamu politikası tartışmalarında aşağı yukarı 1970'lerin ortalarından itibaren öne çıkmıştır⁶. "Liberteryenizmin temel fikri insanların kendi hayatlarını kendi istedikleri gibi sürmelerine izin verilmesi gerektiğidir (Friedman, 2014: xiii). Liberteryenizm "normatif ve metodolojik bireyciliğe bağlılık, zor kullanımına karşı bir karine ve (piyasaların etkinliğine inancın eşlik ettiği) devlet iktidarı hakkındaki kuşkuculuk" (Thrasher, 2018: 214) etrafında oluşmuş olan bir düşünce ailesi olarak özetlenebilir. Bireysel özgürlüğe saygıyı adaletin temel gereği olarak gören liberteryenler "iş birliği, hoşgörü ve karşılıklı saygıya dayanan özgür ve açık bir toplumu savunurlar. Onlara göre, nasıl yaşayacağına kendisi adına karar vermesi için her bir bireye geniş bir kişisel ve ekonomik özgürlük alanının tanınması gerekir" (Brennan, J. & van der Vossen, B. & Schmidt, D. 2018: xvi-xvii).

Liberteryenizmin özellikle Amerika'da yükselen bir düşünce olması şaşırtıcı değildir. Liberteryenizm büyük ölçüde bir Amerikan siyasî akımıdır; çünkü, Amerika'dan başka "özgürlükçü ilkeler üzerine kurulmuş olan başka bir toplum yoktur" (Munger, 2023-2024: 487). Zwolinski ve Tomasi'nin (2023: 49) belirttikleri gibi, bireycilik Amerika'nın adeta DNA'sına yazılıdır. ABD'deki bu gelişmenin dönüm noktasını Robert Nozick'in ünlü *Anarchy, State, and Utopia* (1974) adlı eserinin yayımlanması oluşturmaktadır. Gerçi Ayn Rand, Murray Rothbard⁷ ve David Friedman liberteryen literatürde Nozick'ten daha eskidirler⁸ ama

⁵ Liberteryenizmin temellendirilmesiyle ilgili görüşlerin daha kapsamlı ve analitik bir açıklaması için bkz., Zwolinski, 2008.

⁶ ABD'de siyasal doktrinlerle ilgili literatürde ve kamu siyaseti hakkındaki tartışmalarda liberteryenizm teriminin öne çıkmasında etkili olan bir etken, bu ülkede John Rawls ve Ronald Dworkin gibi soldaki düşünürlerin "liberal" olarak adlandırılmaları karşısında, klasik liberaller siyasî-ideolojik kimliklerini yeniden tanımlamak üzere kendilerini "liberteryen" olarak takdim etmeyi tercih etmişlerdir. Ama elbette liberteryenizmin başlı başına bir siyasî felsefe olarak varlığı ve yükselişi, münhasıran bazı Amerikan klasik liberallerinin bu stratejik manevrasına bağlanamaz.

⁷ Yakın zamanlara kadar Rothbard'ın liberteryen akım içinde belirleyici ve seçkin bir rolü var idiyse de, son yıllarda bu etkisi zayıflama sürecine girmiş gibidir. En son yeni kuşak liberteryen düşünürler arasında öne çıkan isimlerden Matt Zwolinski'nin kendisine yönelttiği sert eleştirisi Rothbard'ın en azından akademik liberteryenler üzerindeki etkisinin azalmakta olduğunu sembolik bir ifadesi olarak görülebilir. Bkz. Zwolinski, 2025.

⁸ Bireyci felsefesinin esaslarını ihtiva eden *The Virtue of Selfishness* ile *Capitalism: The Unknown Ideal* adlı kitaplarını, sırasıyla, 1964 ve 1966 yıllarında yayımlamış olan Ayn Rand kendi felsefesini önce romanlarıyla popüler hale getirmiş olan akademi dışından bir düşünürdü. Akademisyen Murray Rothbard'ın ise *Man, Economy*

liberteryenizmin akademik dünyada ciddiye alınması esas olarak Nozick'in eseriyle başlamıştır.

Liberalizm kelimesi gibi liberteryenizm de özgürlük (liberty) kelimesinden türetilmiştir. Nitekim, liberteryenizm en başta özgürlüğün herkesin temel bir hakkı olduğunu kabul eder. Bundan dolayı liberteryenizmi "özgürlük taraftarlığı" olarak tanımlamak makul görünebilir; meselâ Eric Mack (2008: 1) "(l)iberteryenizm temel siyasî norm olarak bireysel özgürlüğün savunulmasıdır" diye yazmaktadır. Daha önce de Maurice Cranston liberalizmi "özgürlük taraftarlığı olarak tanımlamıştı (Cranston, 1972: 458).⁹ Ancak özgürlük, liberteryenizmi başta liberalizm olmak üzere diğer siyasî doktrinlerden ayırt edemeyecek kadar genel kabul gören bir değerdir. Ayrıca, farklı kişiler tarafından nispeten farklı anlamlarda kullanıldığı için de kendi başına "özgürlük"ün liberteryenizmi diğer siyasî görüşlerden ayırt etmek için uygun olmadığı söylenebilir (Zwolinski & Tomasi, 2023: 10).

1. Aksiyomatik Öncüller

Günümüzde ilgili literatürde baskın olan yaklaşım liberteryenizmin temelinde şu iki aksiyomatik öncülün yattığını kabul etmektedir: öz-sahiplik ve saldırmazlık.

a) Öz-Sahiplik

Liberteryenizmin öz-sahiplikle tanımlanması özellikle Nozick'in bu düşüncüyü liberteryenizmin merkezine yerleştirmesinden sonra yaygınlaşmıştır. Öz-sahiplik (self-ownership) bireyin kendi bedeni ve akli (zihinsel yetenekleri) üzerindeki mutlak kontrolünü ifade eden bir kavramdır. Liberteryenizm herkesin kendi fiziksel ve ruhsal varlığını serbestçe kullanma ve başkalarını bundan yararlanmaktan menetme konusunda güçlü haklara sahip olduğunu kabul eder. Hayatımızı nasıl yaşayacağımıza karar verme ve bu kararın sonuçlarına katlanma sorumluluğuna bireyler olarak kendimiz sahibizdir. "Sosyo-ekonomik veya etnik kökeni, cinsiyeti veya iktisadî statüsü ne olursa olsun, her bir kişi başkalarının aynı hakkıyla uyumlu olacak şekilde, kendi hayatını kendi uygun gördüğü şekilde yaşama hakkına sahiptir" (Brennan & der Vossen, 2009: 199).

Öz-sahiplik kavramı modern çağda ilk olarak John Locke tarafından başta mülkiyet hakkı olmak üzere bireyin "doğal" haklarının temeli olmak üzere geliştirilmiştir. Locke'a göre, "[h]er insan kendi kişisinde bir mülkiyete sahiptir; onun üzerinde kendisinden başka hiç kimsenin hakkı yoktur. Bedeninin emeği ve elleriyle ürettiği hakkıyla onundur." (*Second Treatise*, Section 27)

"Locke'un öz-sahiplik kavramı, Murray Rothbard'ın da bütün liberteryen değerlerin mutlak olarak ve kaçınılmaz biçimde kendisinden kaynaklandığı düşünsel mimarisinin köşe taşıdır." (Barry, 1986: 177) Locke'un temel düşüncesine paralel olarak, öz-sahiplik bireyler üzerinde herhangi bir haricî doğal otoriteyi reddeder; başkalarının bize onların tasarrufundaymışız gibi davranamayacaklarını vazeder. Özgür ve eşit bir varlık olarak birey (kendi rızası hilâfına) başka birinin otoritesine tâbi olamaz (der Vossen & Schmidt, 2000: 1, 3).

and the State; Power and Market: Government and the Economy ve For A New Liberty: The Libertarian Manifesto adlı eserleri ise sırasıyla 1962, 1970 ve 1973 yıllarında yayımlanmıştır. Diğer bir iktisatçı akademisyen David Friedman'ın *The Machinery of Freedom* adlı eseri de 1973 yılında yayımlanmıştır.

⁹ Benzer nitelendirmeler için ayrıca bkz. Erdoğan, 1991: 45; Smith, 2013: 2.

Öz-sahiplik düşüncesinin merkezinde kendimizi kontrol etme ve başkalarının bizi kullanmasını menetme hakkı yatmaktadır. Başka bir deyişle, “bizim irademiz başka birinin öz-sahipliğini ihlâl etmediği sürece, öz-sahiplik başkalarının bize kendi irademize aykırı bir şey yapmasına karşı bize koruma sağlar.” (van der Vossen & Christmas, 2023). Bir kişinin kendisine sahip olduğunu söylemek kendisi ile ne yapılacağına karar verme yetkisine sadece kendisinin sahip olduğunu söylemektir (Narveson, 2013: 239) Özgür bir toplumun “yegâne sahici temeli, başkalarının aynı evrensel hakkına saygı göstermesi şartıyla, öz-sahiplik haklarının yani bireyin kendi aklı, bedeni ve mülkiyeti üzerindeki kontrol ve yönetim haklarının tanınmasıdır.” (Herbert, 1885).

Bazı liberteryen yazarlar bu düşüncüyü “öz-sahiplik” yerine bireysel egemenlik (individual sovereignty veya sovereignty of individual) olarak ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Meselâ, Gustave de Molinari (1849) “her bir kişinin kendi kişisinden ve mülkiyetinden serbestçe yararlanma ve kendisini yönetme hakkı”nı bireysel egemenlik (veya bireyin egemenliği) olarak adlandırırken, Josiah Warren de aynı düşüncüyü “(h)er bireyin kendi şahsı, zamanı ve mülkiyeti üstündeki mutlak egemenlik hakkı” veya “kendimi kontrol etme egemen hakkım” (Warren, 1863: 32, 12, 13) olarak nitelendirmiştir. Kanaatimce “bireysel egemenlik” mülk sahipliğini değil de bireyin kendi kişisi, hayatı, istidat ve kabiliyetleri üzerindeki mutlak kontrol hakkını çağrıştırmaları bakımından “öz-sahiplik” teriminden daha isabetlidir.

Ancak Locke’a göre, kişinin kendi hayatı üzerindeki sahiplik mutlak değildir, çünkü hayatın nihaî sahibi onu yaratmış olan Tanrı’dır. Dolayısıyla kişinin kendisini köleleştirme (ve mutlak yönetim kurma) hakkı yoktur. Locke’cu anlamda “birinin kendi kişisindeki mülkiyeti” standart anlaşılışından daha dar bir kavramdır; yani kendimizde mantıkî olarak sahip olabileceğimiz bütün hakları kapsamaz. “İnsan hayatı üzerindeki tanrısal mülkiyet, kendi hayatımız üzerinde hiç sahip olmadığımız bir gücün transferini gerektireceğinden” bizim kendimizi köleleştirme ve gönüllü olarak mutlak yönetim tesis etme hakkımız yoktur. Tanrı bize sadece “nihaî tanrısal sahiplikle bağdaşabilen, sırf hayatımız ve bedenimizde münhasır kullanma ve yararlanma hakları vermiştir.” (Olsthoorn, 2019: 262)

Locke’un hem kendini köleleştirme hem de rızaya dayalı mutlak ve keyfî yönetim tesisinin imkânsızlığı yönündeki argümanının altında bireyin kendi hayatını koruma (varlığını sürdürme) ödevi yatmaktadır. Bunların her ikisi de Tanrı’nın egemenliğiyle bağdaşmayan kişisel tabiiyet biçimlerini varsayar. İnsan hayatına Tanrının sahipliği böylece kişinin kendisindeki orijinal sahipliğinin sınırlarını çizer. Kısaca, insanların girebilecekleri kişisel tabiiyet ilişkileri üzerinde sahip oldukları ahlâkî kontrol tam değildir (Olsthoorn, 2019: 245).

Öte yandan, öz-sahiplikten türeyen haklar doğası gereği negatif niteliklidir. Negatif haklar “kişinin kendi amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken, başkalarını aynı haklardan yoksun bırakmaması şartıyla, engellenmemesini” gerektiren haklardır (Barry, 1986: 177). Öz-sahiplik kavramı pozitif haklarla bağdaşmaz, çünkü pozitif haklar bireyin egemenliğine müdahaleyi öngörür; “bireylere başka bireylerin amaçlarının araçları olarak hizmet etme yükümlülüğü yükler, bu ise bireyin öz-sahipliğine tecavüz oluşturur” (Torpmann, 2023: 653).

Öz-sahiplik açısından siyasal toplumun en üstün ilkesi olarak kavranan “ulusal egemenlik” düşüncesi de kabul edilebilir değildir, çünkü ulusun egemenliği bireyin kendisi üzerindeki egemenliğinin reddi anlamına gelir. Ondokuzuncu yüzyılda Moses Harman’ın dediği gibi, “(b)ireyin egemenliği, bir devletin veya ulusun bireyin üzerinde egemenlik kurmaya hiçbir hakkı olmadığı anlamına gelir. Tâbi olan kişi aynı anda bir egemen olamaz.” (Harman, 1886;

aktaran Zwolinski & Tomasi, 2023: 122). Aynı düşünceyi Benjamin Constant şu şekilde ifade etmişti: "Bağımsız birey olarak ve bütün siyasî yetki alanlarının dışında kalmak insanî varoluşun zorunlu bir özeliğidir. [Ulusal] Egemenlik ancak sınırlı ve nispi olarak var olabilir, onun yetki alanı da bağımsız ve bireysel varoluşun başladığı yerde biter." (Constant, 1806: 31) Liberteryenler tabiatıyla kişinin iyiliğini düşündüğü iddiası güden devlet paternalizmine de karşıdır. Çünkü bu bireyin kendisi üzerindeki egemenliğine ve kendi iyiliği için gerekli gördüğü kararları alma hakkına müdahale edilmesi anlamına gelir. Mark White'in (2013: 789-790) belirttiği gibi, kişinin özerk tercih kapasitesine başka herkes gibi devletin de saygı göstermesi gerekir. Oysa kendi iradelerine aykırı olarak bireylerin iyiliğini gözetmek çoğu zaman onların özerkliğiyle ve dolayısıyla onuruyla çatışır. Kant'ın devlet paternalizmini "düşünülebilecek en büyük despotizm" olarak nitelendirmiş olması elbette boşuna değildir.

Ancak önde gelen liberteryen düşünürlerden Chandran Kukathas liberteryenizmin öz-sahiplikle temellendiren görüşe katılmamaktadır. Kukathas (2020: 72) bir siyasal teori olarak liberteryenizmin öz-sahiplik varsayımına ihtiyacı olmadığını savunmaktadır. Ona göre, "her bir bireyin kendi bedeni, istidat ve kabiliyetleri ve enerjileri üzerinde orijinal ahlâkî haklara sahip olduğu"nu kabul etmek ve "kişilerin ahlâkî dokunulmazlığını, yani nedensiz yere öldürme, yaralama, hapsedme, köleleştirme ve başka bireylerin emeğini çalma fiillerinin yanlışlığını" anlamak için öz-sahipliğe başvurmaya ihtiyaç yoktur (Kukathas, 2020: 78-79).

Kukathas mülkiyetçilikle bağlantılı bir öz-sahiplik düşüncesini liberteryenizmin zorunlu dayanağı olarak görmemekle beraber, bütün liberteryenler ve liberaller gibi, o da bireyin kendi hayatı üzerinde münhasır kontrol yetkisine sahip olduğunu kabul etmektedir. Kukathas'a göre, bireyin hayatının ve iyiliğinin değeri liberteryenizmin hareket noktalarından biridir. Onun için, liberteryenizm nasıl yaşamak istediklerini belirlemeyi bireylerin kendilerine bırakmaktan yana güçlü bir karineyle başlar. Kişinin kendi fizikî veya ahlâkî iyiliğini güvence altına almak için insan türünün herhangi bir üyesi üzerinde iktidar kullanmaya cevaz yoktur (Kukathas, 2020: 82).

b) Saldırmazlık

Robert Nozick'in *Anarchy, State and Utopia*'da (1974) öz-sahipliği liberteryenizmin merkezine yerleştirmesinden önce ana akım liberteryenizm kendisini daha çok saldırmazlık aksiyomuyla tanımlıyordu. "Saldırmazlık"la kastedilen, başka kişilere karşı cebren uygulanabilir yegâne doğal ödevin onlara veya mülklerine saldırmamamız, tecavüz etmememizdir. Böylece toplumda meşru şiddet kullanımı saldırmazlık ödevinin ve ona tekabül eden -başkalarının bize ve mülkiyetimize saldırmamasına ilişkin olarak sahip olduğumuz- hakkın cebren uygulanmasıyla sınırlıdır (Christmas, 2028: 305-306).¹⁰

Saldırmazlık aksiyomu başkalarına karşı doğrudan doğruya şiddete başvurulmasını yasaklar. "Liberteryen görüşün temelinde başkalarına karşı şiddetsizlik ve saldırmazlık ilkesi vardır." (Kukathas, 2020: 82). Hemen hemen her liberal filozof cebre başvurmama prensibini liberal (ve liberteryen) siyasal felsefenin ahlâkî bir temeli olarak anlamıştır. Liberteryenler başkalarının saldırısına cevap olması durumu hariç, insanlara veya onların mülklerine karşı güç veya şiddet kullanılamayacağını savunurlar (Gaus, 2009: 89; LeBar, 2016: 214). Aslına bakılırsa, saldırmazlık ilkesi, liberalizm ve liberteryenizmden de önce medeniliğin gereği ve

¹⁰ Billy Christmas'a göre, yanlış olanın kendi başına saldırganlık değil, müdahaleci yani bireyin failliğine tehdit oluşturan saldırganlıktır (2008: 308).

temelidir. "Medenî bir toplumun herhangi bir üyesi üzerinde kendi iradesine karşı güç kullanılması sadece başkalarına zarar verilmesini önlemek amacıyla" (Mill, 1859: 223) veya yapılan bir saldırıya cevap olarak başvurulması durumunda meşrudur. Aynı görüş Ayn Rand tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: "Medenî bir toplumun ön şartı sosyal ilişkilerde fiziksel güç ve şiddetin yasaklanmasıdır. (...) Medenî bir toplumda fiziksel güce ancak misilleme olarak (güç kullanılmasına karşılık verme şeklinde) ve ancak onu ilk kullanana karşı başvurulabilir." Onun için toplumda güç tekeline sahip olan bir kuruma, yani devlete ihtiyaç vardır: "Bir devlet karşılık-verici fiziksel güç kullanımının objektif kontrol altına alınmasının, yani objektif olarak tanımlanmış yasalara bağlanmasının aracıdır." (Rand, 1964b: 109).

Aslında, Jan Narveson'ın (2016: 148-149) dediği gibi, saldırmazlık ve öz-sahiplik aynı gerçeğin iki farklı yüzüdür. Herkes için genel saldırmazlık ödevinin sağladığı güvenlik gerçekte öz-sahipliktir. Kendine sahip olmak kişinin ne yapacağına karar verme hakkına sadece kendisinin sahip olmasıdır ki bu da başkalarının saldırgan müdahalelerinden kaçınma gereğiyle aynı kapıya çıkmaktadır. Lomasky'nin (2016: 110) ifadesiyle, "(b)enim kendi amaçlarımı içinde gerçekleştirmeye çalışacağım ahlâkî alana güvenli bir şekilde sahip olmam sizin müdahaleden kaçınmanızı, sizin ahlâkî alanınıza sahipliğiniz de benim [müdahaleden] kaçınmamı gerektirir."

2. Temel Kavram ve Değerler

Liberteryen siyasî felsefede öne çıkan kavram ve değerler temelde klasik liberalizminkiyle kabaca aynıdır. Şu farkla ki, liberteryenizm bu değerlerin anlamları konusunda daha tavizsizdir; anarşist liberteryenizm (piyasa anarşizmi)¹¹ ise bu kavram ve değerleri mantıkî sonucuna kadar götürür. Böyle bakıldığında, klasik liberalizm ile liberteryenizm arasındaki farklılık niteliğe ilişkin olmaktan çok bir derece farklılığı gibi görünmektedir.

Liberteryenizm insaniyetçi ve kozmopolitan bir siyasî felsefedir. Ludwig Mises'in liberalizm hakkındaki şu açıklaması liberteryenizm için evleviyetle geçerlidir: "Liberalizmin nihaî ideali bütün insanlığın barışçı bir şekilde gerçekleşecek tam bir iş birliğidir. [...] Liberalizmin düşüncesi ekümeniktir, o bütün insanları ve bütün dünyayı kucaklar. Bu anlamda liberalizm hümanizmdir; 'liberal' de bir dünya vatandaşıdır, bir kozmopolittir." (Mises, 1985/1927, ss. 105-106).

Matt Zwolinski ve John Tomasi liberteryen fikriyatın tarihsel gelişimi hakkındaki eserlerinde liberteryenizmi şu altı kavram veya değerle tanımlamışlardır: özel mülkiyet, otoriteye karşı kuşkuculuk, serbest piyasalar, kendiliğinden düzen, bireycilik, negatif özgürlük (Zwolinski & Tomasi, 2023: 21, 70). Biz liberteryenizmin bu değerlerle tanımlanmasında yazarlarla mutabık olmakla beraber, onlardan farklı bir sıralamayı izlemeyi daha makul buluyoruz.

a) Bireycilik

Liberteryen öğretinin normatif-ahlâkî temellerinden biri bireyciliktir. Bu, liberteryenizmin klasik liberalizmle (Lomasky, 2002: 52) paylaştığı bir özelliktir. Ahlâkî statünün temel

¹¹ M. Rothbard, D. Friedman, J. Narveson ve M. Huemer gibi liberteryen-anarşist düşünürlerin "politik" anlamda değil "felsefi-ahlâkî" anlamda anarşist olduklarına dikkat etmek gerekir. *Siyasî anarşizm* insanların devletsiz bir toplumda yaşamaları daha iyi olacağı için devletlerin ilga edilmeleri gerektiğini kabul ederken, *felsefî anarşizm* devletin meşruluktan yoksun olduğunu ve devlete itaatin yurttaşlar için ahlâkî bir yükümlülük olmadığını kabul eder (Zwolinski, 2022: 4).

taşıyıcılarının kolektiviteler değil de bireyler olduğu anlamında bireycilik liberteryenizmin de bir postulasıdır. Bireycilik kısaca sadece bireylerin ahlâkî eylem öznesi olabileceğini kabul eder.

Bununla bağlantılı olarak, bireysel varoluşun kendi başına değeri liberteryen felsefenin temel taşlarından. Liberteryenler her bir bireyin bizatihi bir amaç olduğu ilkesine bağlıdırlar; onlara başkalarının amaçlarının aracımışlar gibi muamele edilemez. “Bireyci felsefe, bireyin, barışçı bir şekilde kendisi için yaşamak ve kendisinin ve önemsediklerinin çıkarına en uygun olduğunu düşündüğü şeyi gerçekleştirmeye çalışmak hakkına sahip olduğunu kabul eder” (Ebeling, 2019: 354).

Liberteryen bireycilik zaman zaman “bireylerin ayrılığı” (separateness of individuals) kavramıyla da ifade edilir. Bu her bir bireyin kendisine ait amaçları olan ve kendisi için bir hayat projesi izleyebilme kapasitesine sahip bağımsız ve dokunulmaz bir özne olduğu anlamına gelir. Bireyler olarak her birimizin yaşanacak kendi hayatı olan ayrı birer kişi olmamız ahlâkî olarak önemlidir ((Mack, 2018: 53; Zwolinski & Tomasi, 2023: 29). Ancak, bireylerin ayrılığı insanların başka insanlarla ve dış dünyayla etkileşimi olmayan, birbirlerinden tecerrüt etmiş atomlar gibi oldukları anlamına kesinlikle gelmez (Meadowcroft, 2013: 423).

Her bir bireyin ayrı ahlâkî önemi bireyin özgürlüğüne ve haklarına saygıyı şart koşar ve herkes için en iyi olan tek bir hayat tarzının var olmadığı düşüncesine götürür (Meadowcroft, 2013: 422). Bu onların kendi hayat projelerini başkalarının keyfi müdahalelerinden korunmuş olarak izlemeye ahlâkî olarak hakları olduğu anlamına gelir. Bireyci haklar anlayışı liberalizmin olduğu kadar liberteryenizmin de ayırt edici bir özelliğidir. Kendi iyiliğini [ve iyi anlayışını] kendi tercih ettiği şekilde gerçekleştirmek için çalışması her bir bireyin doğal hakkıdır. Özgür toplumun vazgeçilmez temeli bireysel doğal haklar ilkesidir (Mack, 2016: 51; Rand, 1964a).

b) Özgürlük

Liberteryenizm temel bir siyasî norm olarak bireysel özgürlüğü savunan bir öğretilerdir; “bireysel özgürlük hakikî modern özgürlüktür.” (Constant, 2024/1819: 39) Liberteryen felsefe bireylerin hayatlarını kendi istedikleri gibi ve kendi amaçlı planlarına göre yönetmekte özgür oldukları bir siyasî düzeni öngörür (Boettke & Candela, 2018: 97, 105; Friedman, 2014/1973: xiii) Liberteryenizm özgürlüğü negatif, yani esas olarak başkalarına kaçınma yükümlülüğü yükleyen bir kavram olarak anlar. Buna bağlı olarak, liberteryen haklar da kişinin kendi amaçlarını izlerken engellenmeme iddiası anlamında negatif haklardır (Barry, 1986: 177). Liberteryenler bu arada “insanların kendilerinden zorla korunmaları gerektiği fikrini tamamen reddederler. (...) Liberteryenler başkaları üzerinde yalnız bırakılmaktan daha fazla herhangi bir şey için cebren icra edilebilir bir iddiaya sahip oldukları” düşüncesini de kabul etmezler” (Friedman, 2014/1973: xiii).

Özgürlük bireyin kendi özel alanı içinde zorlamadan (cebirden) masun olması, haricî bir iradenin keyfî müdahalesine maruz kalmadan kendisi için tercihler yapıp o yönde eylemde bulunabilmesidir. Özgürlük birey için başkalarının değil de onun kendisinin tercihte bulunması demektir. Bu arada, piyasa anarşisti Rothbard’ın liberteryen literatürde genel kabul görmeyen görüşüne göre, bütün özgürlük nosyonu mülkiyete tâbidir; haddizatında eylem özgürlüğü hakkı diye bir şey yoktur, var olan sadece sahipliğin meşru şartlarının koyduğu sınırlar dahilinde hareket etme hakkıdır. Bu yaklaşım açısından özgürlük farklı hayat tarzları arasında nötr olmayıp, öz-sahipliğe ve mülkiyet haklarına bağımlıdır (Barry, 1986: 180, 181).

Ahlâkî bir ilke olarak özgürlük bireyin kendi hayatını özgürce düzenlemesine müdahaleyi gerektiren paternalizmle bağdaşmaz. Çünkü akıl ve irade sahibi olan herkesin iyi hayatın veya mutluluğun ne olduğuna ilişkin cevabı kendi başına vermeye ve bu konuda herhangi bir dış zorlamaya uğratılmamaya hakkı vardır (Erdoğan, 2021/1990: 37-38), Benjamin Constant'ın ifadesiyle (2024/1819: 43), "kendimizi mutlu etme sorumluluğu bizim uhdemizdedir." Kant'ın klasik formülünde belirtildiği gibi, "(h)iç kimse beni başkalarının iyiliği hakkındaki kendi anlayışına göre mutlu olmaya zorlama hakkına sahip değildir. [Çünkü] evrensel bir yasa çerçevesinde başka herkesin özgürlüğüyle bağdaşabilen benzer bir amacı gerçekleştirmeye çalışan başka insanların özgürlüğünü ihlâl etmediği sürece, her bir kişinin kendi mutluluğunu kendisinin en iyi olduğunu düşündüğü şekilde aramaya hakkı vardır." (Kant, 1891: 32)

Oysa paternalizm bireyin kendi meşru çıkarlarını ve neyin kendisi için iyi olduğunu bilemeyeceğini, bu konuda doğru tercihler yapamayacağını ve kendisine zarar vereceğini peşinen kabul etmek suretiyle erişkin bireyin kendisi için karar alma hakkını inkâr eder. Bireyin özgür tercih kapasitesi kişilikten ayrılması mümkün olmayan temel bir değer anlamında kişisel onurla yakından bağlantılıdır ve herkesin bu değere saygı göstermesini gerektirir. Siyasal alan söz konusu olduğunda, bireyin onuruna ve onun dayandığı özerkliğe devletin de saygı göstermesi gerekir (White, 2013: 790).

Negatif konseptte uygun olarak liberal-liberteryen özgürlük kişinin eylemde bulunurken insanlar tarafından konmuş olan keyfi engellerle karşılaşmadığı zaman tecrübe ettiği durumdur. Özgür bir kişi kendi doğruluk, değer ve iyilik standartlarına uygun olarak yaşamayı önemseyen kişidir. En azından, kendini ahlâkî anlamda özgür bir kişi olarak kavramak kendisini sadece kendi bakış açısından onaylanabilecek ahlâkî gereklerle bağlı saymaktır (Gaus, 2009: 84). Yine de zorlamanın olmaması anlamında özgürlük (negatif özgürlük), bireyin izleyebileceği amaçlarla ilgili mülâhazalardan bağımsız olarak bizatihi bir değerdir. Bir kişinin zorlamaya maruz kalmaması olgusu, yaptığı şeyin onun uzun vadeli amaçlarına yönelik olup olmamasından bağımsız olarak, bir tercihin ürünü olması anlamında değerlidir. İnsanlar gerçekleştirmeyi istedikleri projelerden bağımsız olarak ta, hatta böyle bir projeleri hiç olmasa da, özgürlükleri üstündeki kısıtlamalara karşı çıkabilirler (Erdoğan, 1998: 8). Kişinin özgürlüğüne saygı her bir bireyin bütün diğer birey ve gruplara yöneltebileceği temel ahlâkî iddia ve taleptir.

Siyasî bir prensip olarak özgürlük, hem insanî amaç ve özlemlerimizin çeşitliliğini hem de insanların -başkalarının onlar için iyi veya uygun olduğunu düşündükleri hayatları değil de kendilerinin sürmeyi istedikleri hayatları yaşamaları gerektiğini kabul ettiği için, ahlâkî bakımdan özellikle önemlidir (Kukathas, 2021: 242). Bundan dolayı, özgürlükten yana bir karinenin var olduğu liberteryen öğretinin hareket noktalarındandır: "Başlangıç olarak, insanların başkalarından izin almadan veya kendilerini onlara haklı göstermeye çalışmadan, en iyi olduğunu düşündükleri şekilde yaşamakta özgür olmaları gerektiğini varsayınız. Yine başlangıç olarak, özgürlük üstündeki bütün kısıtlamaların aksi gösterilmediği sürece yanlış ve haksız olduğunu kabul ederiz" (Brennan, 2016: 331).

c) Özel Mülkiyet

Genellikle bir "doğal hak" olarak anlaşılan mülkiyet hakkının liberteryenizmde seçkin bir yeri vardır. Liberteryen düşünürler mülkiyet hakkını genellikle "öz-sahiplik"ten kaynaklanan doğal bir hak olarak görürler. Bu anlayışta doğal mülkiyet hakları mülkiyetle ilgili pozitif hukuktan ve sosyal pratiklerden önce gelir (Stilz, 2018: 244). Liberteryen bakış açısından,

bireyin mülkiyetinin sınırları bir anlamda onun egemenlik alanının sınırlarıdır; yaygın ifadesiyle, "özel mülkiyet kişinin üretim araçları üzerindeki kontrolü aracılığıyla kendi hayatı üzerindeki kontrolünü sağlar."

Mülkiyetin modern çağda öz-sahiplikle temellendirilmesi düşüncesi John Locke'la başlamıştır. Locke'a göre göre, kişinin kendi fiziksel ve zihinsel varlığı üzerinde mülkiyet benzeri bir mutlak kontrol ve tasarruf yetkisi vardır. Locke'un kendi anlatımıyla: "Her insan kendi kişisinde bir mülkiyete sahiptir; onun üzerinde kendisinden başka hiç kimsenin hakkı yoktur. Bedeninin emeği ve elleriyle ürettiği hakkıyla onundur. Öyleyse, tabiatı içinde bulunduğu durumdan çıkardığı bir şeye kişi emeğini katarsa ve kendisinin olan bir şeyi [emeğini] onunla birleştirirse, o şey kişinin mülkü haline gelir." (*Second Treatise of Civil Government*, para. 27) Böylece, liberteryenizm insanların bir "kazanma" edimine ihtiyaç olmaksızın kendi fiziksel ve manevî varlıkları üzerindeki doğal sahiplik hakkına ek olarak, arazi, mineraller, su vb. doğal kaynaklar üzerinde de bazı şartlarla mülkiyet edinme hakkına ahlâken sahip olduğunu kabul eder. Kişinin haricî nesneler üzerindeki mülkiyeti de kendisi üzerindeki mutlak kontrolünün bir uzantısıdır (Torpman, 2023: 652; Wolff, 2012).

Ancak, kişinin doğada ortak kullanımdaki henüz sahiplenilmemiş olan dışsal kaynaklara emeğini katarak onları mülk edinmesinin bazı şartları vardır. Locke bu konuda iki sınırlama getirmiştir. İlk sınırlama, o kaynaktan "başkalarının ortak kullanımı için yeterince ve iyi kalitede" kalmasıdır. Yani, ilk sahiplenici sahipsiz şeyin hepsini sahiplenemeyeceği gibi, iyi kalitede olanı sahiplenip geriye sadece daha kalitesiz veya bozuk olanı bırakamaz. Öte yandan, ham (işlenmemiş) bir kaynak üzerinde sırf emek harcamak onu otomatik olarak emeğin sahibi olan kişinin mülkiyeti haline getirmez. Onun için, ilk kazanım hakkının ikinci sınırı "Tanrı'nın bağışladığı şeyi israf ve ziyan etmemektir. Tanrı bize her şeyi bolca ihsan etmiş olsa da, kişinin hayatını sürdürebilmesi için gerekenden fazlasına el koyup onu ziyan etmemesi veya yok etmemesi gerekir. Kullanabileceğinden fazlası kişinin kendi payı değildir ve başka insanlara aittir" (Erdoğan, N.Y., 2023: 300). Çünkü Tanrı'nın kişilere mülkiyet hakkını tanımaktan güttüğü asıl amaç, üretkenliğin, dolayısıyla refahın artması yoluyla insan hayatının kolaylaşmasıdır.

Böylece Locke, Tanrı'nın insanlara "ortak olarak" verdiği doğal dünyadaki şeylere kişinin kendi emeğini katarak onları verimli hale getirmesi durumunda, onun üzerinde başkalarının hak iddialarını dışlayacak şekilde, yani tekeli bir sahiplik (mülkiyet) tesis etmiş olacağını kabul etmektedir. Bu bağlamda "emeğini katma" ibaresinin tekil bir eyleme değil bir dönüştürme sürecine işaret ettiğini belirtmek gerekir. Locke'a göre, Tanrı dünyayı insanlara ortak olarak verirken "bunu insanların ondan mümkün olan en iyi şekilde yararlanmaları ve hayatı kolaylaştırmaları için yaptığından, onun daima ortak olarak ve işlenmemiş olarak kalmasını kastetmiş olamaz" (Erdoğan, N. Y., 2023: 299). Onun için, Locke'un burada doğada "içinde bulunduğu durumdan çıkar"mak ibaresini kullanmış olmasına dayanarak, onun sahipsiz bir nesneyi kişinin mülkiyeti haline getiren şeyin ona sırf kendi emeğini katmış olmasından ziyade, katılan emek ve becerinin o şeyi âtıl veya verimsiz durumdan" çıkararak verimli ve değerli hale getirmesi olduğunu kastettiği sonucuna varabiliriz.

Günümüzde başta birçok liberteryen ilk sahiplenmede başkalarına "yeterince ve iyi kalitede bırakmak" şeklindeki Lockecu şartı prensip olarak kabul etmektedirler. Ancak Nozick Lockecu şartı kısmî bir değişikliğe uğratmıştır. Ona göre, bireyler ancak sahiplenmenin hiç kimseyi daha önce olduğundan daha kötü duruma sokmaması şartıyla sahipsiz nesneleri mülk edinebilirler. Meselâ, bir kişi çöldeki tek su kaynağını sahiplenip ona istediği gibi fiyat biçemez. Buna

karşılık, bir kimse doğal kaynakları kullanarak ölümcül bir hastalığa karşı bir ilaç geliştirirse ona istediği fiyatı koyabilir. Bu örnekte insanlar bu kişinin eylemi yüzünden daha kötü bir duruma düşmezler, çünkü [zorunlu kaynakları tüketmediği sürece] başkaları halâ bu keşfi yapabilir (Barry, 1986: 152).

Mülkiyetin öz-sahiplikten kaynaklandığı yolundaki Locke’cu perspektifin 20. yüzyıldaki en hararetli ve tavizsiz savunucusu piyasa anarşisti Muray Rothbard’dır. Rothbard için mülkiyetin mutlak ve dokunulmaz bir doğal hak olduğu apaçıktır. Bununla beraber, Rothbard ‘‘Locekcu şart’’ı reddederek tabiat halinde sahipsiz kaynakların emeğin katılması yoluyla sahiplenilmesinin üstünde, başkalarının eşit öz-sahiplik haklarını tanıma zorunluluğunun ötesinde, hiçbir ahlâkî sınır olmadığını kabul ederler. Böylece, arazinin mülk edinilmesi öz-sahiplik hakkının zorunlu bir sonucudur (Barry, 1985-6: 177-178). Edward Feser de, herhangi bir sahiplenme eyleminin adaletsiz olamayacağını, çünkü ilk sahiplenmenin doğası icabı zaten önceden sahiplenilmiş olmayan kaynakların sahiplenilmesi olduğunu savunmuştur.¹²

Locke’un burada mülkiyetin ilk kazanımından söz etmekte olduğuna dikkat edilmelidir. Günümüzde ise insanların emeklerini katarak kişisel mülk edinecekleri ‘‘ortak kullanımındaki’’ kaynaklar çok değildir. Bugün emeğini kattığı şey üzerinde sahiplik iddiası esas olarak sanat ve zanaatkârlık alanında söz konusu olabilir. Nesneleri kendi emek ve becerileriyle işleyerek onları ekonomik değeri olan birer mala dönüştüren zanaatkârların (ayakkabıcılar gibi) ürettikleri üzerinde Locke’cu anlamda bir mülkiyet hakkı tesis ettikleri açıktır. Buna karşılık, Locke’cu prensibin kitlesel seri imalat sektöründe uygulanması mümkün değildir. Çünkü bu örnekte üretilen nihaî mal üretim sürecine katılan işçinin veya hatta işçilerin emeğinin ürünü olmayıp, bilinen diğer faktörlerin de devreye girmesinin eseridir. Bu gibi istisnâî durumlar dışında, bugün mülkiyet hakkı esas olarak sözleşme, bağış ve veraset yollarıyla kazanılmaktadır.

Ancak liberteryenler arasında, mülkiyetin doğuştan gelen bir hak olduğu fikrine katılmayanlar da vardır. Meselâ Kukathas’a göre, öz-sahiplik düşüncesinden hareket eden liberteryenler, bireyin dış dünya üzerindeki geçerli bir hak iddiasının onun dünyanın bir parçasıyla izole etkileşiminden türeyebileceğini varsaymaktadırlar. Oysa, böyle bir iddia veya talebin geçerliliği toplumun diğer üyelerinin onayına bağlıdır. Mülkiyet ilişkileri doğal değil sosyaldır ve onlar toplumun doğuşundan önce değil onunla eşzamanlı olarak varlık kazanırlar. ‘‘Liberteryen bakış açısından, bir mülkiyet iddiasının geçerliliği kaynağını bu iddianın toplumun üyeleri tarafından zaten kabul ediliyor olmasında bulur. Bu nedenle liberteryen ilkeler mülkiyet hakkındaki evrensel bir anlayışın doğruluğu üzerinde ısrar etmek yerine, mülkiyetle ilgili teamüllere saygıyı gerektirir. Öte yandan, ‘‘(D)evletler mülkiyet hukukunun gelişmesinde büyük etkiye sahip olmakla beraber, mülkiyete ilişkin teamüller tarihsel olarak devletten öncedir. Onun için, demokratik olsun olmasın devletin veya herhangi bir siyasî otoritenin hangi mülkiyet haklarının geçerli olduğunu belirleme hakkına sahip olduğunu düşünmek yanlıştır (Kukathas, 2020: 84-87).

¹² Feser’e göre, ‘‘A’nın kaynağı kazanmasıyla B’ye yanlış yapılmış olması için B’nin K üzerinde haklı bir iddiaya, K üzerinde bir hakka, sahip olmuş olması gerekirdi. Ne var ki, varsayım gereği, B’nin kaynak üzerinde herhangi bir hakkı yoktu, esasen hiçbir kimse onun üzerinde bir hakka sahip değildi, o zaten sahipsizdi. ... Aslında, kaynağın herhangi biri tarafından kullanılması halinde kendisine yanlış yapılmış olacağı düşünülecek kişi tam da B değil A olurdu, çünkü kaynağı ilk sahiplenene odur.’’ (Feser, 2005: 59’dan aktaran, Daskal, 2010: 11)

Mülkiyetin doğuştan gelen mutlak bir hak olduğu görüşüne katılmayan liberteriyenler ya Kukathas gibi mülkiyet hakkını bir konvansiyon (teamül) olarak kabul eden ya da bu hakkın sınırları olduğunu savunan düşünürlerdir. Hatta, teorisi mülkiyet hakkının mutlak olduğu anlayışına dayandığı izlenimi veren Robert Nozick bile insanların hayat için zarurî olan kaynakları tekellerine almalarını engelleyen bir *provisio*'yu kabul etmiştir (Meadowcroft, 2013: 430). Ancak, mülkiyeti doğuştan gelen mutlak bir hak olarak görmeyen liberteriyenler için de özel mülkiyet hakkından yana bir karine vardır. Bu demektir ki, kişinin mülkiyetine dokunulmasını haklı gösteren mübrem bir sosyal ihtiyaç veya benzer bir istisnâ durum var olmadığı sürece mülkiyet hakkına dokunulamaz (Zwolinski & Tomasi, 2023: 22).

Bu arada, Peter Boettke ve Rosolino Candela da mülkiyet hakkının öz-sahiplikten değil, özgürlükten kaynaklandığını, özgürlük hakkının sonucu olduğunu savunmaktadırlar. Başka bir deyişle, liberteriyenizm için temel önemdeki hak özel mülkiyet değil, özgürlük hakkıdır. Çünkü mülkiyet hakkı da ancak bireylerin hayatlarını kendi amaçlı planlarına göre kendilerinin yönetmekte özgür oldukları bir ortamda ortaya çıkar (Boettke & Candela, 2018: 97, 105).

Belirtmek gerekir ki, mülkiyet kurumunun bir konvansiyon veya teamül (yani, üzerinde uzlaşılan bir toplumsal pratik) olarak görülmesi durumunda da halâ mülkiyet hakkının kısmen doğal ve mutlak bir hak olduğu ileri sürülebilir. İlk olarak, zanaatkârların durumunda olduğu gibi, ekonomik değeri olan ürünün tamamen veya büyük ölçüde üretenin emeği, çalışması ve becerisinin eseri olması durumunda kişi o ürün üzerinde “öz-sahiplik”ten kaynaklanan doğal ve mutlak bir hakka sahip olduğunu iddia edebilir. Bunun dışında kalan durumlar için ise mülk edinme özgürlüğü ile edinilmiş mülkiyet durumlarını ayrı ayrı mütalâa etmek gerekir. Birinci durumda, bireyin barışçı bir şekilde mülk edinme özgürlüğü yasaklanamaz veya engellenemez; bu anlamda o halâ doğal bir haktır. Buna karşılık, ikinci durumda, kaynağı (varlığı veya üretilmesi) doğrudan doğruya öz-sahipliğe bağlanamayan değerli şeyler üzerindeki edinilmiş mülkiyet doğal bir hak olarak nitelenemez. Ancak, meşru olarak kazanılmış mülkiyet, barışçı şekilde kullanılması şartıyla, kullanımındaki tekelleci-dışlayıcı özelliği bakımından halâ mutlak bir haktır. Yani, kişinin mülkünden barışçı bir şekilde yararlanma/nemalanma ve aynısını başkalarına yasaklama hakkı mutlak; bu hak kanunla, hatta anayasayla bile kısıtlanamaz (Erdoğan, N. Y., 2025: 10).

Son olarak, Murray Rothbard ve Robert Nozick başta olmak üzere öz-sahiplik ilkesine sıkı sıkıya bağlı olan liberteriyenler açısından, meşru olarak elde edilmiş olan zenginliğin devlet eliyle yeniden dağıtılması kabul edilebilir değildir. O kadar ki, Nozick zenginliğin yeniden dağıtımını, zenginliği dağıtılan kişinin kendilerine dağıtım yapılanlar için bir nevi çalıştırılması anlamında “zorla çalıştırma” (forced labour) olarak görür (Nozick, 1974: 169-170). Bunun nedeni, liberteriyen felsefe açısından, herhangi bir kişinin başka herhangi bir kişiye karşı, onun hayatını kendi tercihlerine göre kurmak ve bu doğrultuda özgür eylem ve etkileşimde bulunmak hakkına saygı göstermekten başka, genel bir pozitif yükümlülüğünün olmamasıdır.

d) Otoriteye Karşı Şüphecilik

Liberteriyenler devlet ve otorite konusunda klasik liberallerden daha fazla şüphecidirler. Kukathas'ın dediği gibi, devlete karşı “liberallerin en şüphecisi olanları liberteriyenlerdir. Sonuçta devletin kontrol altına alınmasına ihtiyaç olduğunda hepsi mutabık olsalar da liberteriyenlerin asıl şüpheyi baktıkları düşünce devletin esas rasyonelinin hayırhah

olduğudur.” (Kukathas, 2009).¹³ Radikal liberteryenler daha da ileri giderek devletin sadece toplum karşıtı olmadığını, aynı zamanda bir suç örgütü olduğunu da savunurlar. Örneğin Albert Jay Nock’a göre, ilk yağmacı insan grubunun bir araya gelerek onu kurmasıyla devlet bir suç örgütü olarak doğmuştur ve “(d)evletin herhangi bir sosyal amaca hizmet etmek için doğduğu fikri tarihsel temelden tamamen yoksundur. Devletin kökeni zapt ve müsadere, yani suçtur.” (Nock, 2021/1939)

Devletin özünde bir suç örgütü olduğu düşüncesi Murray Rothbard’ın da temel kabulleri arasındadır. Rothbard’a göre, devletin bizzatı varlığı bireylerin doğal haklarının ihlali anlamına gelir. Devletin faaliyetleri bireyler arasındaki barışçı mübadeleleri engeller. Devletin hukuk ve düzeni sağlaması ve bireysel mülkiyet haklarını koruması bile bu durumu değiştirmez, çünkü bu işlevler devletin yokluğunda kendiliğinden bir şekilde ortaya çıkan özel savunma şirketleri sistemiyle zaten yerine getirilebilir(di) (Barry, 1986: 184). Devlet “yağmacı sürecin belli bir ülke üzerinde sistemli hale getirilmesidir (...) Devlet özel mülkiyetin yağmalanmasının yasal, düzenli ve sistematik bir kanalını sağlar.” Esasen devlet “hiçbir zaman bir ‘sosyal sözleşme’ ile yaratılmamış, her zaman fetih ve sömürden doğmuştur” (Rothbard, 2009: 115-16).

Liberteryenlerin siyasî otoriteye karşı şüphecilikleri hem pratik hem de ahlâkî nedenlere dayanır. Pratik olarak, başta “kamu tercihi” okuluna mensup olanları olmak üzere liberteryenler politikacılar ile bürokratların iddia edildikleri veya varsayıldıkları kadar akıllı ve kamusal-ruhlular olduklarını kabul etmezler. Klasik liberaller gibi liberteryenler de politikacıların bizim gibi sıradan insanlar olduklarına inanır ve hayatlarımızı ve işlerimizi yönetmekte bizim kendimizin olduğundan daha iyi oldukları düşüncesini reddederler (Zwolinski & Tomasi, 2023: 23-24). Esasen, eskiden beri özgürlük geleneğine bağlı düşünürler iktidarın kötüye kullanılma ve insanları ahlâken tefessüh ettirme eğilimine ısrarla dikkat çekmişlerdir.

Anarşist liberteryenler etkinlik nedenleriyle de devletin meşruluğunu reddederler. Liberteryen anarşik toplum “bireysel mülkiyet hakları, kişinin kendi bedeni üzerindeki ve kendisinin ürettiği ve başkalarının ona gönüllü olarak verdiği şeyler üzerindeki hakkı düşüncesine dayanan bir çerçeve” öngörür. (Friedman, 2014:140). Devletsiz toplumda insanların bütün ihtiyaç duydukları mal ve hizmetler serbest piyasada birbirleriyle rekabet eden koruma ve ihtilâf çözme işlevi gören şirketler tarafından karşılanacaktır. Hukuk söz konusu olduğunda, meselâ David Friedman’ın sonuçsalcı-liberteryen anarşi modelinde bütün hukukun muhtevası kurumsal rekabet tarafından belirlenir. “Yani, bir koruma firmasına katılan her bir kişi aynı zamanda hangi hukuk kodunun izleneceğini de seçmiş olmaktadır. (...) Anarko-kapitalist bir toplumdaki yetki problemleri de koruma ajansları arasındaki pazarlık ve müzakere yoluyla çözülecek ve nihayetinde hangi yasaların hâkim olacağını piyasa talebi belirleyecektir. ... Özgür bir toplumda insanlar daima kendi hoşlandıkları yasaların revaçta olduğu ve uygulandığı yerlere göç edeceklerdir.” (Barry, 1986: 188)¹⁴

¹³ Devlet ve siyasî iktidar karşısında şüphecilik Kukathas’ın liberteryenizm anlayışının en belirgin özelliğidir. Ona göre “liberteryenler siyasî olarak değilse de, felsefî olarak anarşist olmak zorundadırlar” (Kukathas, 2020: 83). Kukathas’ın liberteryen perspektiften yaptığı bir devlet analizi için bkz., Kukathas, 2014.

¹⁴ Piyasa anarşistleri “iktisatçı Murray Rothbard, David Friedman ve Bruce Benson ile hukukçu Randy Barnett’in her biri bu hizmetlerin [kural koyma, yargılama ve cehren icra] gerçekte özel yoldan tedarik edilebileceğini göstermeyi amaçlayan kapsamlı argümanlar geliştirmişlerdir. (...) Bu düşünürler özel şirket veya organizasyonların bireylerin ihtiyaç duydukları koruyucu temel hizmetleri gönüllü ödemeler karşılığında arz edebileceklerini hem tarihsel kanıtlar hem de iktisadî akıl-yürütme yoluyla göstermeye çalışmışlardır. Bu ‘koruma ajansları’ birçok biçim alabilirse de, genellikle, önceden ödenen primler karşılığında çeşitli düzeylerde koruma hizmeti satan sağlık sigortası veya otomobil sigortası şirketlerine benzetilmektedirler. Bu yazarlar, benzer şekilde,

Ahlâkî açıdan liberteryenlerin siyasî otoriteden hoşlanmamalarının arkasında ise, esas olarak, onların bireyin kendisi üzerindeki egemenliği veya kontrol hakkı düşüncesine bağlı olmaları yatmaktadır. Bireysel egemenlik, devletin veya ulusun bireyin üzerinde egemenlik kurmaya hiçbir hakkı olmadığı düşüncesini de içerir. Ne var ki, modern devlet “bütün diğer kişileri devletin emirlerine itaat etmek zorunda bırakan bir otorite iddia eder ve adil, makul veya faydalı olsun veya olmasınlar bu emirleri (cebren) uygulamak için devleti şiddet ve şiddet tehdidi kullanmakla yetkilendirir”. Oysa, liberteryen-anarşist Michael Huemer’a göre, devletlerin otoriteye sahip oldukları düşüncesi bir yanlısamadır. Başka bir anlatımla, devlet kişilere emir vermeye ve bunlara uyulmasını istemeye ilişkin bir hak iddiası anlamında “otorite”ye sahip değildir. Devletlerin sahip olduklarını iddia ettikleri otorite (siyasî otorite), -cebir kullanımının karakterize ettiği- “yönetme hakkı” (right to rule) ile yurttaşların “itaat yükümlülüğü”nü birleştiren bir fiksiyondur. Devletin bir vasfı anlamında siyasî otorite “başka herhangi bir kimseye izin verilmeyecek şekilde devletlerin insanlara cebir uygulayabilmelerine izin verir ve başka herhangi bir kimseye itaat etmekle yükümlü olmadıkları durumlarda bile yurttaşların devletlere itaat etmelerini” gerektirir (Huemer, 2013: 334, 5).¹⁵

Liberteryenler ayrıca devletin bireylere uygulanandan farklı bir ahlâka tabi olması gerektiği fikrini de reddederler. Liberteryen “ahlâkî denklik” (moral parity) tezine göre, bireyler için caiz olmayan veya yasak olan şeyleri devlet te yapamaz. Başka bir deyişle, devletlerin normal kişilerin sahip olmadıkları hiçbir hakkı, dolayısıyla ahlâka aykırı faaliyette bulunmaya ilişkin bir ayrıcalığı yoktur. İster özel kişiler isterse devlet görevlileri olsun, bütün insanlar aynı temel hak ve ödevlere sahiptir, onun için yapması özel kişiler için yanlış olan her şey bir devlet görevlisi için de (genellikle) yanlıştır (Zwolinski, 2022: 5). Böylece liberteryenizmin ahlâkî denklik tezi devlet aktörlerinin ana eylem kılavuzu olan “hikmet-i hükümet” (reason d’etat) düşüncesini de reddeder. Gerald Gaus’un (2009: 90) liberalizm bağlamında belirttiği gibi, “devlet sanki başkalarının ahlâkî kişiliğine saygı göstermekle yükümlü olan bireylerden oluşmuyormuş gibi, kişiler için bir ahlâk, devletler için farklı bir ahlak olamaz.”

e) Kendiliğinden Düzen

Toplumların siyasî otoriteden bağımsız bir doğal özgürlük düzenine sahip oldukları düşüncesi John Locke’a ve İskoç Aydınlanmacılarına kadar geri gider. Aslında 18. yüzyılda İskoç Aydınlanmacılarının öncülük ettiği sistematik bir sosyal teorinin geliştirilmesi de “beşerî ilişkilerde insan eylemlerinin bilinçli amacı olmayan düzenli kalıpların oluşumu”nu (Hayek, 1982: 22) açıklama ihtiyacından doğmuştur. Kendiliğinden düzen geleneğine bağlı liberteryenizm “toplumsal formasyonların nasıl insan eyleminin kastedilmemiş sonuçları olarak ortaya çıkabildiğini anlamaya çalışır” (Horwitz, 2001: 82).

uyuşmazlık çözme (yargısal) hizmetlerinin de (...) tahkim şirketleri tarafından sağlanabileceğini veya otomobil sigorta şirketlerinin trafik kazalarından kaynaklanan davaları da müşterileri adına üstlendikleri gibi, bu hizmetlerin [tek bir paket oluşturacak şekilde] koruma hizmetleriyle birleştirilebileceğini ileri sürmektedirler. (...) Başka koruma ajanslarının müşterileriyle olan uyuşmazlıklar ise şirketler-arası çatışmaların maliyetini azaltmak üzere koruma ajansları tarafından önceden belirlenmiş olan usullere göre halledilecektir. Nihayet, kural-yapımıyla ilgili olarak ta bu düşünürler, genel davranış kurallarının da (...) serbest-piyasacı yargısal hizmetlerden doğacağını iddia etmektedirler." (Hasnas 2025: Introduction).

¹⁵ Başka bir anlatımla: “Devletin tanımlayıcı işareti (...) yönetme hakkıdır. İnsanın aslı yükümlülüğü ise özerklik, yani yönetilmeyi reddetmektir. Bu durumda bireyin özerkliği ile devletin varsayılan otoritesi arasındaki çatışmanın hiçbir çözümü yoktur. Bir insan kendi kararlarının faili olma yükümlülüğünü yerine getirdiği sürece, devletin kendisinin üzerinde otoriteye sahip olduğu iddiasına karşı çıkmak durumundadır” (Wolff, 1998: 10).

Locke toplumsal düzenin devletle ortaya çıkmış olmadığını ve devletli topluma geçilmesinin sadece doğal özgürlük şartlarında kusurlu da olsa var olan düzeni pekiştirdiğini varsayıyordu (Erdoğan, NY., 2023). Sivil (medenî) topluma geçilmesi bu durumu değiştirmiş değildir. “İnsanlar arasında hüküm süren düzenin büyük kısmı devletin eseri değildir. Kökeni toplumun prensiplerinde ve insanın doğal yapısında olan bu düzen devletten önce mevcuttu ve devlet resmen kaldırılırdı da var olmaya devam ederdi. İnsanın insana karşılıklı bağımlılığı ve ortak çıkarları ile medenî toplumun bütün unsurlarının birbirine bağımlılığı bu düzeni bir arada tutan büyük bağlantı zincirini yaratır.” (Paine, 1792: 7). Onsekizinci yüzyılda Adam Smith te, “görünmez el” kavramıyla, iktisatta kendiliğinden işleyen bir iş birliği düzeninin var olduğuna işaret etmiştir.¹⁶ Hume’cu bir dille söylersek, kendi doğal etkinliklerini yapmakta olan insanlar kendi özel çıkarları için düzenlemeler yaparlarken aynı zamanda, “keşfedicileri tarafından böyle bir amaç güdülmüş olmasa da” (Hume, 1972: 256’dan aktaran Barry, 1986: 126), herkesin yararına olan bir sistem geliştirirler.

Adam Smith’ten Ludwig von Mises ve Friedrich Hayek’e ve onların günümüzdeki takipçilerine kadar “Özgürlük Geleneği”ne bağlı düşünürler toplumu “karşılıklı yarara dayanan bir iş birliği düzeni” olarak karakterize ederler. Oysa kimi sol-komüniteryen yazarlar zaman zaman toplumu “bir ortak girişim” gibi, adeta bir işletmeyişi gibi tasarladıklarını gösteren ifadeler kullanırlar. Toplum hakkında yanlış bir düşünceyi yansıtan bu kolektivist tasavvur klasik liberal ve liberteryen düşünürlerin şiddetli eleştirilerine uğramıştır.¹⁷ Örneğin Gary Chartier bu bağlamda şöyle yazmaktadır: “Bir toplumu karşılıklı yarar için bir iş birliği girişimi olarak nitelendirmek toplumun bir tür kolektif kimliğe sahip olduğunu ima eder gibidir. Oysa, doğru olan, toplumu çok sayıda iş birliği etkileşimlerinin toplamı olarak görmektir. Toplumsal iş birliğinin karşılıklı yarara yol açtığına ilişkin genel bir kalıptan bahsedebiliriz ama bu durum ortak bir girişime katılmaktan ve bu girişimin getirilerinin en iyi nasıl bölüştürüleceği üzerinde insanların anlaştıkları bir sözleşmeden tamamen farklıdır. Toplum bir işletme değildir” (Chartier, 2013: 582).

Kendiliğinden bir toplumsal düzen, bireysel üyeleri kendilerini yeni şartlara uyarladıkça küçük ve basit grup veya topluluklardan doğup gelişen heterojen ve soyut bir düzendir. Kendiliğinden düzen, herkese aynı şekilde uygulanan kurallar çerçevesinde bireylerin birbirleriyle gönüllü etkileşimlerine izin verildiği bir ortamda gelişir. Kendiliğinden doğan düzen görüşü toplumsal düzen ve kurumların varlıklarını devlete borçlu olmadıklarını; piyasalar, hukuk, dil ve para gibi toplumsal kurumların insan eyleminin sonucu olsalar da beşerî tasarımdan bağımsız olarak kendiliğinden bir şekilde ortaya çıkmış olduklarını kabul eder. Gerek liberteryen-anarşist hukuk teorisinin gerekse piyasalara devlet müdahalesinin reddinin arkasında yatan düşüncelerden biri budur.

Yirminci yüzyılda kendiliğinden düzen düşüncesinin önde gelen temsilcisi Friedrich Hayek’tir. Hatta denebilir ki, Hayek’in sosyo-politik teoriye en önemli katkısı onun “kendiliğinden düzen ve sosyal evrim kavramlarına dayanan bir liberal düşünce sistemi kurma çabasında

¹⁶ “Görünmez el” kavramının bir benzerine Immanuel Kant’ta da rastlıyoruz: “Her bir kişi çok kere birbirine karşıt olan kendi amaçlarını kendi tarzında izlerken, kendilerine yol gösteren bir ipucunu takip ediyormuşçasına, farkında olmadan bilmedikleri bir doğal amaca doğru ilerler ve farkında olsalardı bile pek aldrış etmeyecek oldukları bir amaçlı ilerletmek için çalışırlar.” (Kant, 1891: 20)

¹⁷ Gelirin yeniden dağıtımını amaçlayan kamu politikası önerilerinin arkasında yatan düşüncelerden biri de “bireylerin ayrılığı”na ilişkin liberteryen düşüncenin reddi anlamına gelen bu kolektivist toplum tasarımıdır.

yatmaktadır” (Boykin, 2020: 396). Hayek’e göre, “toplumsal düzenlilik münhasıran [bireysel eylemin etkinliğini artırmak] amacıyla tasarlanıp icat edilmiş olan kurumlar ve uygulamalar sayesinde değil, büyük ölçüde önce ‘gelişme’, daha sonra ‘evrim’ olarak tasvir edilen bir süreç sayesinde” ortaya çıkmıştır. Pek çok insan eyleminin ürünü olmakla beraber insan tasarımının ürünü olmayan [bu] düzenli yapılar “kendi kendine oluşan veya içten yaratılan (endogenous) bir düzen” teşkil ederler (Hayek, 1982: 9, 37). Kendiliğinden düzeni oluşturan bireylerin hareket ederken kuralları izlemeleri düzeni sürdürür, düzenin kendisi ise onun içindeki bireylerin amaçlarını izlemesinin bir yan ürünüdür. Kendiliğinden düzen bu anlamda amaçtan bağımsızdır. Kendiliğinden düzenin amaçtan-bağımsız niteliği, onun sınırsız miktarda bilgiye dayanan bir temelde çok sayıda bireysel amaç ve planları içerebilmesi anlamında karmaşık olabileceğini ifade eder Boykin, 2020: 398, 399)¹⁸

f) Serbest Piyasalar

Liberteryenler ilkeli serbest piyasa taraftarıdır. Piyasa ekonomisi girişim özgürlüğüne, sözleşme serbestisine ve “üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan iş bölümü sosyal sistemidir” (Mises, 2008/1949: 258). Sözleşme ve mübadele özgürlüğüyle birlikte mülkiyet edinme özgürlüğü ve meşru yoldan edinmiş olduğu mülkiyetini koruma hakkı olmadan bir piyasa var olamaz. Özgür bir toplumun sosyal ve kültürel düzeninin temelini örgütlenme ve ifade özgürlüğü olması gibi, özgür bir toplumun iktisadî düzeni de serbest piyasadır (van der Vosen & Christmas, 2023).

Serbest piyasa iktisadî aktörlerin arasındaki gönüllü mübadele etkileşimlerinin bir sonucu olarak kendiliğinden doğan bir düzen örneğidir. Piyasa, James Buchanan’ın (1964: 219) deyişiyle, “bireylerin içine girdikleri gönüllü mübadele süreçlerinin kurumsallaşmış halidir. Bireyler birbirleriyle iş birliği yapar, anlaşmalar akdeder ve ticaret yaparlar. Bu alışveriş sürecinden doğan ilişkiler ağına, kurumsal çerçeveye, piyasa denir.” Amartya Sen’in belirttiği gibi, “söz, mal veya hediye teati veya mübadele etmek... insanların toplum halinde yaşamalarının ve (regülasyonla veya resmî yaptırımla engellenmediği sürece) birbirleriyle etkileşimde bulunmalarının olağan bir parçasıdır. Piyasa mekanizmasının iktisadî büyümeye katkısı elbette önemlidir, ama bu, mübadele özgürlüğünün doğrudan öneminin kabul edilmesinin ardından gelir.” (Sen, 1999: 6).

Piyasayı aslında bir iletişimsel ağ olarak görmek mümkündür. Steve Horwitz’in belirttiği gibi, “bir iletişim biçimi olarak piyasa mübadelesi anlayışı İskoç Aydınlanması’ndan kaynaklanan Hayekçi liberalizm türünün merkezinde yer alır... Hayek için, sosyal ve ekonomik düzen problemi bir iletişim problemidir ve insanlık durumu da kısmî, bölük pörçük ve çok kere yanlış bilgi durumudur. Bizim birbirimizden öğrenmemize ve bu öğrenme süreçleri araçlığıyla işleri yapmanın gitgide daha iyi yollarını keşfetmemize imkân veren iletişim tarzlarına ihtiyacımız vardır.” (Horwitz, 2001: 84, 87)

¹⁸ Bu arada, modern ulus-devletin varlığı “kendiliğinden doğan düzen” kavramıyla açıklanamaz. Her şeyden önce ulus-devlet evrimci sosyal gelişmenin bir ürünü olmayıp kavramsal bir kurgudur. Çünkü, toplumun kapsamı genişledikçe kendiliğinden düzeni mümkün kılan gönüllü iş birliği azalır, bu da toplumda düzenin sağlanması için siyasî iktidar ve cebri zorunlu hale getirir. Böylece modernite ortak normların zayıflaması ve devlet gücünün artması anlamına gelmektedir. Spencer ve Hayek’in tanımladıkları evrimci sürecin geniş kitle toplumlarında işlemesi ihtimali yoktur (Boykin, 2020: 414-417). Öte yandan, tarihsel olarak ta ulus-devlet kendiliğinden bir şekilde gelişen bir toplumsal formasyon şeklinde ortaya çıkmamış, aksine milliyetçi siyasî seçkinlerce bilinçli olarak kurgulanmak suretiyle yaratılmıştır.

Öte yandan piyasa ekonomisi bireysel özgürlüğün iktisadî alandaki somutlaşmasıdır; “gönüllü, adem-i merkezî ve karşılıklı olarak yararlı mübadeleleri kolaylaştıran bir toplumsal organizasyon biçimi”dir (Zwolinski & Tomasi, 2023: 25). Mübadele ve iktisadî muamele özgürlüğü temel özgürlüklerin ayrılmaz parçasıdır. “Yurttaşların kendi yolunu kendisi çizen sorumlu failler olarak hayatlarının iktisadî alanında da her tür kararı almakta özgür olmaları” (Tomasi, 2012: 97) piyasa ekonomisi sayesinde mümkündür. Piyasa düzeninin “işlevi ve meziyeti, karşılıklı olarak yararlı iş birliği etkileşimine girmek için insanların kendilerine ait ayrı amaçlar sistemine sahip olmalarını mümkün kılmasıdır” (Mack, 2008: 147).¹⁹

Öte yandan, piyasa ekonomisi zenginlik ve refah üretiminin en etkin kurumsal aracı, “insan refahının birincil kaynağı”dır (Zwolinski & Tomasi, 2023: 25). Amartya Sen’in dediği gibi, “(p)iyasa mekanizmasının yüksek iktisadî büyümeye ve genel iktisadî ilerlemeye katkıda bulunma kabiliyeti çağdaş kalkınma literatüründe haklı olarak yaygın bir kabul görmüştür” (Sen, 1999: 6). Bu arada, serbest-piyasa kapitalizminin yarattığı zenginlik sivil toplumu da geliştirir. Çünkü, “piyasa kapitalizminin yükselişi ve ona bağlı olarak insan üretkenliğindeki artış sayesinde insanlar sadece fizikî ihtiyaçlarını daha az zaman ve emek harcayarak karşılayabilir hale gelmekle kalmamış, aynı zamanda onların manevî ve kültürel olarak gelişmeleri için boş zamana sahip olmalarını da mümkün kılmıştır” (Williams, 1996: 182). Başka bir deyişle, piyasa özgürleştirici bir dinamiktir.

Kısaca, liberteryen açıdan, piyasa ekonomisi özgürlüğün ahlâkî değeri ile kaynakların etkin dağılımını birleştiren yegâne mekanizmadır. Ancak piyasa ekonomisinin kendisinden beklenen bu işlevleri yerine getirebilmesi tamamen serbest (yani devlet müdahalesinden korunmuş) olmasına bağlıdır. Çoğu liberteryen serbest piyasaların kendi başlarına bırakılmaları halinde “kamu malları” dahil insanların ihtiyacı olan bütün mal ve hizmetleri üreteceklerini kabul ettikleri için “piyasa başarısızlığı” (market failure) tezine de kuşkuyla bakar.

KAYNAKÇA

Barnett, R. (2004). “The Moral Foundations of Modern Libertarianism”.in Berkowitz, P. (ed.), *Varieties of Conservatism in America*. Stanford: Hoover Institute: 51-74.

Barry, Norman (1986). *Classical Liberalism and Libertarianism*. London: McMillan.

Boettke, P. & Candela, R. (2018). “Liberal Libertarianism”, in Brennan, J. & Van der Vossen, B. & Schmidtz, D. (eds.), *The Routledge Handbook of Libertarianism*: 92-107.

Boykin, S. (2020). “Spencer and Hayek’s Liberal Evolutionism and Why It Should Omit The Nation-State”, *Journal of Libertarian Studies*, 24 (2), 385-422.

Brennan, J. (2016). “Moral Pluralism”. in Powell, A.R. & Babcock, G. (ed.), *Arguments for Liberty*. Washington, DC: Cato Institute: 301-337.

Brennan, J. & Van der Vossen, Bas & Schmidtz, D. (ed., 2018). “Introduction: Respecting and Caring”. in *The Routledge Handbook of Libertarianism*, xvi-xx.

Buchanan, J. (1964). “What Should Economists Do?”, *Southern Economic Journal*, 213-222.

¹⁹ Özgürlük ve piyasa ekonomisi ilişkisi hakkında ayrıca bkz. Erdoğan 2018.

- Chartier, G. (2013). "Reconciling Rawls and Hayek", *The Independent Review*, 17 (4): 577-588.
- Christmas, B. (2018). "Rescuing the Libertarian Non-Aggression Principle", *Moral Philosophy and Politics*, 5 (2), 305-325.
- Constant, B. (2003/1810). *Principles of Politics Applicable to All Governments*. Indianapolis: Liberty Fund.
- Constant, B. (2024/1819). "Modernlerinki ile Karşılaştırıldığında Antik Çağdakilerin Özgürlüğü Üzerine". Çev. Büşra Akkökler Karatekeli. in Erdoğan, M. (ed.), *Benjamin Constant, Modernlerinki ile Karşılaştırıldığında Antik Çağdakilerin Özgürlüğü Üzerine*. Çanakkale: Akademim Yayınları: 21-45.
- Cranston, M. (1967). "Liberalism". in Edwards, Paul (ed.), *The Encyclopedia of Philosophy*. Macmillan & The Free Press: 458-461.
- Daskal, S. (2010). "Libertarianism Left and Right, the Lockean Proviso, and the Reformed Welfare State". *Social Theory and Practice*, 36 (1), 21-43.
- Ebeling, R. M. (2019). *For A New Liberalism*, American Institute for Economic Research.
- Erdoğan, M. (2021/1990). "Siyasal Düşüncede Liberal Gelenek". in *Liberal Perspektif*, Ankara: Orion: 35-78.
- Erdoğan, M. (2018). "Ekonomik Özgürlük, Adalet ve Liberalizm", <https://erdoganmustafa.org/ekonomik-ozgurluk-adalet-ve-liberalizm/>
- Erdoğan, M. (2017). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 13. b.
- Erdoğan, M. (2009). "Liberalizme Yeniden Bakış: Tarihî ve Felsefî Temelleri". *Liberal Düşünce*, 36 (56), 7-31.
- Erdoğan, M. (1998). "İnsan Haklarına Kavramsal Bir Yaklaşım". *Liberal Düşünce*, 3 (12), . 7-16.
- Erdoğan, M. (1991). "Liberalizm, Muhafazakârlık ve Türk Sağı". *Türkiye Günlüğü*, 16, 44-56.
- Erdoğan, N. Y. (2025). *Mülkiyet Hakkı ve Sözleşme Özgürlüğü Bakımından Kira Mevzuatı. Özgürlük Araştırmaları Derneği, Analiz.* <https://oad.org.tr/yayinlar/mulkiyet-hakki-ve-sozlesme-ozgurlugu-acisindan-turkiyede-kira-mevzuati/>
- Erdoğan, N. Y. (2023). "John Locke'ta Mülkiyet, Sivil Yönetim ve Hoşgörü". *Anadolu Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 294-313.
- Feser, E. (2005). "There Is No Such Thing as an Unjust Initial Acquisition," *Social Philosophy & Policy* 22 (1), 56-80.

Friedman, D. (2014). *The Machinery of Freedom: Guide to a Radical Capitalism*. Online Edition, Chu Hartley Publishers, 3rd ed.

Gaus, G. F. (2009). "The Moral Foundations of Liberal Neutrality". in Christiano, T. & Christman, J. (eds.), *Blackwell Contemporary Debates in Political Philosophy*: 81-98.

Hasnas, J. (2025). *Questioning the Assumptions of Political Discourse: A Philosophical Analysis of Fundamental Concepts*. New York: Routledge.

Hasnas, J. (2024). *Common Law Liberalism: A New Theory of Libertarian Society*. New York: Oxford University Press.

Hayek, F. A. (1982). *Law, Legislation and Liberty*. London: Routledge & Kegan Paul.

Herbert, A. (1885). "The Principles of Voluntaryism and Free Life", <https://www.panarchy.org/herbert/voluntaryism.html>

Higgs, R. (2012), "Freedom: Because It Works or Because It's Right?". <https://www.independent.org/article/2012/12/28/freedom-because-it-works-or-because-its-right/>

Horwitz, S. (2001). "From Smith to Menger to Hayek Liberalism in the Spontaneous-Order Tradition". *The Independent Review*, 6 (2), 81-97.

Huemer, M. (2013). *The Problem of Political Authority*. New York: Palgrave & MacMillan.

Hume, D. (1726/1739-40). *A Treatise of Human Nature Book III*, Ardal, P. (ed.), London: Fontana/Collins.

Huemer, M. (2016). "Ethical Intuitionism". in Powell, A.R. & Babcock, G. (ed.), *Arguments for Liberty*. Washington, DC: Cato Institute: 259-299.

Kant, I. (1791). *Kant's Principles of Politics, including his essay on Perpetual Peace*, trans. W. Hastie, Edinburgh: Clark. <oll.libertyfund.org/title/358/56090>.

Kukathas, C. (2021). *Immigration and Freedom*. Princeton University Press.

Kukathas, C. (2020). "Libertarianism Without Self-Ownership". *Social Philosophy and Policy*, 36 (2), 71-93.

Kukathas, C. (2014). "A Definition of the State". *University of Queensland Law Journal*, 33 (2), 357-366.

Kukathas, C. (2009). "The Conscience of a Libertarian". a paper presented to American Political Science Association Convention, Toronto August – September. https://www.academia.edu/12516687/The_conscience_of_a_libertarian

Le Bar, M.(2016). “Virtue Ethics”. in Powell, A.R. & Babcock, G. (ed.), Arguments for Liberty. Washington, DC: Cato Institute: 203-232.

Locke, J. (1764/1689). Two Treatises of Civil Government. Hollis, T. (ed.), Indianapolis: Liberty Fund Online Library of Liberty. https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/222/0057_Bk.pdf

Lomasky, L. E. (2016). Rights Angles. Oxford University Press.

Lomasky, L. E. (2001). “Classical Liberalism and Civil Society”. in Chambers, S. & Kymlicka, W. (eds.), in Alternative Conceptions of Civil Society. Princeton: Princeton University Press: 50-68.

Mack, E. (2018), Libertarianism (Polity).

Mack, E. (2016). “Natural Rights”, in Powell, A.R. & Babcock, G. (ed.), Arguments for Liberty. Washington, DC:Cato Institute: 49-85.

Mack, E. & Gaus, G. F. (2004). “Classical Liberalism and Libertarianism: The Liberty Tradition”, in Gaus, G. F. & Kukathas, C. (ed.), The Handbook of Political Theory. Sage Publications:115-130.

Meadowcroft, J. (2013). “Libertarianism”, in D’Agostino, F. and Gaus, G. F. (ed.), The Routledge Companion to Social and Political Philosophy. New York: Routledge: 421-432.

Mises, L. V. (1985 [1927]). Liberalism: In the Classical Tradition. New York & San Fransisco: Foundation for Economic Education & Cobden Press.

Molinari, M. G. de (1849), Les Soirées de la Rue Saint-Lazare: Entretiens sur les lois économiques et défense de la propriété. Paris: Guillaumin. <https://oll.libertyfund.org/titles/molinari-les-soirees-de-la-rue-saint-lazare-1849>

Munger, M. (2023/2024). “The Classical Liberal Diaspora”, The Independent Review, 28 (3), 485-493.

Narveson, J. (2016). “Contractarianism”, in Powell, A.R. & Babcock, G. (ed.), Arguments for Liberty. Washington, DC: Cato Institute: 123-160.

Narveson, J. (2013). “Liberteryenizm”, in Uslu, C. (ed.), Liberalizm El Kitabı. Ankara: Kadim: 235-264.

Nock, A. J. (2021/1939). “Kriminal Bir Örgüt Olarak Devlet”, Çev. Erdoğan, M. <https://www.sosyalbilimler.org/kriminal-orgut-devlet/>

Nozick, N. (1974). Anarchy, State, and Utopia. Basic Books.

Olsthoorn, J. (2019). “Self-Ownership and Despotism: Locke on Property in the Person, Divine Dominion of Human Life, and Rights-Forfeiture”, Social Philosophy and Policy, 36 (2), 242-263.

- Paine, T. (1791). *The Rights of Man*. London: J.S. Jordan, 2nd ed. <https://oll.libertyfund.org/titles/paine-the-rights-of-man-part-i-1791-ed>
- Rand, A. (1964a). ‘‘Man’s Rights’’, in *The Virtue of Selfishness*. New American Library.
- Rand, A. (1964b), ‘‘The Nature of Government’’, in *The Virtue of Selfishness*. New American Library.
- Rothbard, M. N. (2009). *The Anatomy of the State*. Ludwig von Mises Institute.
- Ryan, A. (2013). ‘‘Liberalizm’’, in Uslu, C. (ed.), *Liberalizm El Kitabı*. Ankara: Kadim: 85-119.
- Sen, A. K. (1999), *Development as Freedom*. New York: Vintage Books.
- Smith, G. H. (2013). *The System of Liberty: Themes in the History of Classical Liberalism*. Cambridge University Press.
- Stilz, A. (2018). ‘‘Property Rights: Natural or Conventional?’’, in Brennan J. & der Vossen, B. & Schmidtz, D. (eds.), *The Routledge Handbook of Libertarianism*. New York and London: 244-258.
- Torpman, O. (2023). ‘‘Mid-Libertarianism and the Utilitarian Proviso’’, *The Journal of Value Inquiry*, 57, 651-670.
- Thrasher, J. (2018). ‘‘Social Contractarianism’’, in Brennan, J. & van der Vossen, B. & Schmidtz, D. (ed.), *Routledge Handbook of Libertarianism*: 212-24.
- Van der Vossen, B. & Christmas, B. (2023). ‘‘Libertarianism’’, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), <https://plato.stanford.edu/archives/win2024/entries/libertarianism/>.
- Van der Vossen, B. & Schmidtz, D. (2020), ‘‘The Problem of Self-Ownership’’, *Social Philosophy and Policy*, 1-8.
- Warren, J. (1863). *True Civilization*. Boston. <https://theanarchistlibrary.org/library/josiah-warren-true-civilization>
- White, M. D. (2013). ‘‘Paternalism, Moralism, and Markets’’, in D’Agostino, F. and Gaus, G. F. (eds.), *The Routledge Companion to Social and Political Philosophy*: 788-799.
- Williams, W. E. (1996), ‘‘The Arguments for Free Markets: Morality vs. Efficiency’’, *Cato Journal*, 15 (2-3), 179-189.
- Wolff, J. (2012). ‘‘Libertarianism’’, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*.
- Wolff, R. P. (1998). *In Defense of Anarchism*. University of California Press.

Zwolinski, M. (2025). ‘‘Rothbard’s Simplistic Libertarianism’’, The Bleeding Hart Libertarian, Jan 30, <https://bleedingheartlibertarian.substack.com/p/rothbards-simplistic-libertarianism>.

Zwolinski, M. (2022). ‘‘Do Governments Have Political Authority?’’,in Huemer , M. & Layman, D., Is Political Theory an Illusion? A Debate. New York & London: Routledge: 1-9.

Zwolinski, M. (2008). ‘‘Libertarianism’’, in The Internet Encyclopedia of Philosophy, ISSN: 2161-0002, <https://iep.utm.edu/libertar/25.11.2024>

Zwolinski, M. & Tomasi, J. (2023). The Individualists. Princeton & Oxford: Princeton University Press.